

Europejskie. – 1998 – № 1. – S. 21–35. 20. Konopacki S. Dylematy obywatelstwa europejskiego / S. Konopacki // Studia Europejskie. – 2003. – № 4. – S. 53–77. 21. Krzysztófek K. Integracja Polski z Unią Europejską jako przestrzenią kulturową / K. Krzysztófek // Studia Europejskie. – 2000. – № 1. – S. 79–97. 22. Krzysztófek K. Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii / K. Krzysztófek // Studia Europejskie. – 2003. – № 1. – S. 77–94. 23. Krzysztófek K. Oblicze cywilizacyjno-kulturowe Unii Europejskiej po rozszerzeniu. Implikacje dla Polski Unii / K. Krzysztófek // Studia Europejskie. – 2004. – № 1. – S. 45–61. 24. Krzysztófek K.

Kultura i integracja europejska. Implikacje dla Polski / K. Krzysztófek // Studia Europejskie. – 1997. – № 3. – S. 11–26. 25. Kukliński A. Unia Europejska jako przełomowe wyzwanie dla Polski XXI wieku (artykuł dyskusyjny) / A. Kukliński // Studia Europejskie. – 1999. – № 1. – S. 11–24. 26. Łastawski K. Polskość i europejskość w procesie integracji kontynentu / K. Łastawski // Studia Europejskie. – 2008. – № 1. – S. 9–28. 27. Sowiński S. Europa narodów, ale jakich? Naród w dyskusji o integracji Polski z Unią Europejską / S. Sowiński // Studia Europejskie. – 2002. – № 1. – S. 9–31.

Валерій Сніжко

Філософія природи в науковому українознавстві

Наукове українознавство – процес узагальненого пізнання психо-філософського образу «Україна». Філософія Природи – прагнення філософів проаналізувати стан природного довкілля у сув'язі із існуючою світоглядною ситуацією розуміння Природи як відображення духовності певного народу для досягнення позитивного та взаємного порозуміння «людство – Природа».

Ukrainian Studies is a process of generalized cognition of psychological and philosophical image of Ukraine. Nature philosophy is an aspiration of philosophers to analyze the state of our environment jointly with the existing ideological situation in understanding of Nature as a reflection of spirituality of a certain nation for the achievement of positive and mutual understanding between Humanity and Nature.

Матеріал цієї статті присвячено розгляду достатньо значної за об'ємом емпіричних знань окрему природно-політичну структуру «Україна», яка існує в постійно еволюціонуючому природному довкіллі і в ще більш перемінному світовому суспільно-історичному просторі. Пізнання цієї і реальної, і уявної структури, як і кожне пізнання країнознавства, має спиратися на значний об'єм знань не абстрактного штибу, а цілковито конкретного, зокрема, цілісне вивчення котрогось етносу (нації) за допомогою комплексного підходу, з обов'язковим урахуванням усіх регіональних ознак об'єкта. Тобто є потреба у системному науковому пізнанні України в українознавстві.

Фундаментальну основу первісної концепції сучасного наукового українознавства було засновано ґрунтовними працями М. Максимовича з етнографії, мовознавства, археології, фольклору, філософії та історії, дуже важливими виявили себе природо-описові матеріали, які стосувалися української території та її населення. Цей унікальний на той час комплекс досліджень було продовжено та практично поглиблено багатотомним виданням праць П. Чубинського. Саме П. Чубинським в дослідну зацікавленість Україною було внесено системність й відповідно було введено аналітичну комплексність у вивченні конкретного Терену, а не лише характеристики й особливості окремих показників флори, фауни, правничства, етнографії, фольклору тощо. Надалі М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович і Ф. Вовк, а особливо М. Грушевський, поглибили початкове українознавство, зокрема науково-історичний та антропологічний його аспекти. Основні засади наукового українознавства було викладено 1920 р. С. Єфремовим у книзі «Українознавство» і значним чином продовжено аналітичними спостереженнями Ю. Липи, О. Бочковського, Є. Маланюка, В. Кубійовича, З. Кузели, О. Кульчицького у визначенні ролі й місця природного середовища у становленні українського етносу. Надалі вдало розгорнуто спостереження В. Крисаченка (особливо як аспект осмислення наукового українознавства), що були безпосередньо продовжені відділом природи та психології етносу ННДІ українознавства циклом робіт В. Сніжко з колегами [1; 3; 5; 7; 8; 10; 11], спрямованих на розкриття змісту природничого напрямку як науково-дослідної дисципліни наукового українознавства.

Проте українознавство як окрема інтегративна наука (наукове українознавство) сформувалося завдяки плідній діяльності в 90-ті роки ХХ ст. наукової школи КНУ ім. Тараса Шевченка, зокрема, Інститутом українознавства при Універ-

ситеті, до складу якого увійшло багато видатних українських вчених [9]. Провідною ідеєю на той час стало те, що нова наукова галузь не була лише механічним зібранням знань, отриманих іншими галузями наук, а виявила себе інституцією, яка безпосередньо включила в свою систему певний механізм узагальнюючої побудови цих знань і поступово втілювала їх у певну програму досліджень.

Таким чином, аналітичне суспільствознавче дослідження у своєму осмислюючому процесі оперує комплексом етногеографічних знань про українську територію, про біогеографічне природне довкілля, а також про етноісторичні процеси, які відбувалися на сучасній українській території з моменту виникнення на ній людини. Через цей об'єм спеціалізованих та оригінальних наукових знань нині ми і визначаємо цю нову галузь науки, яка нараховує 20 років, як *наукове українознавство*, на відміну від українознавчих знань, які використовуються в туристичній галузі, природоохоронній, правничій, рибальсько-мисливській, економіко-господарській тощо.

Сукупність зовнішніх абіотичних та біотичних чинників природного середовища, яке охоплює не лише повітря, воду, ґрунт, підземні ресурси, флору, фауну, людей, а також різноманітні (природного походження) енергетичні поля на кшталт електромагнітних чи мікрелептонних – природне довкілля, яке тлумачиться як сукупність природних чинників і об'єктів загального комплексу довкілля, які мають природне походження або розвиток. Сукупність природних, техногенних і соціальних умов та засобів існування людського суспільства – соціоприродне довкілля, яке тлумачиться як сукупність умов життєдіяльності, соціально-економічних стосунків між окремими людьми або групами людей, а також між ними і створюваними ними матеріальними та духовними здобутками активної творчої діяльності людства.

З середини другої половини минулого століття в науковому середовищі СРСР утвердився етнологічний дослідницький підхід у вивченні традиційних систем життєзабезпечення етнічних угруповань у певних соціоприродних умовах довкілля, із використанням етносами природного довкілля та безпосереднього впливу на це середовище, особливостей традиційного природокористування і в подальшому формування раціонально існуючих етносистем. Натомість психоетнічна екологія [4] вивчає суспільствоформуючі особливості природного довкілля, які сприяють безпосередньому формуванню колективного світосприйняття, природного

богорозуміння, господарського устрою, усвідомлення і візуалізації через символи-знаки природної естетики, мови, як природної системи комунікації кланів-племен (етнічних груп), що складають спільну мову етносу. Психоетнічна екологія [6] не підміняє і не заперечує ані етнічної екології, ані етнічної психології, які вивчають співіснування існуючого етносу із соціоприродним довкіллям та психоповедінковою активністю існуючого етносу відповідно. Психоетнічна екологія разом із психоетнічною географією, яка є предтечею географії конкретно існуючого етносу (етногеографії), мусять мати спільні методичні підходи досліджень. В психоетнічній екології важливе місце належить виявленню архетипальних закладів, що для людини слугують першообразами, які спонукають до безпосередньої поведінкової дії ще на найдавніших етапах генези людини. Важливим методологічним інструментарієм в дослідженнях психоетнічної екології є філософія як осмислення антропоприродних та суспільних зв'язків в конкретному регіоні – українській етногеографічній території.

Важливість розуміння узагальненого релігійного світосприйняття є конче важливим, бо воно самою своєю регуляторною космополітичною ідеєю є відмінним від природних богорозумів. Приміром, християнство, яке розпочало свою ходу Світом із Південної Європи, набуло статусу провідної релігії Західної Європи, тому і визначало стосунки між природним довкіллям і людністю. Більш того, католицизм – це і є ідеологія із використанням Старого і Нового Заповіту із врахуванням психотипових особливостей аборигенних суспільств Південної Європи, а згодом і Західної, а протестантизм – враховує ще більше в цій ідеології особливості регіонального суб'єктивізму. А, наприклад, чи змогли б у Європі виникнути мормони? Якщо би і змогли, то не закріпилися б саме через регіональну психооригінальність. Не лише в Європі ставлення до природного довкілля визначалося християнським світоглядом, європейські переселенці до Південної Америки з тяжкою працею, винищуючи величезні території джунглів, були переконані, що ведуть правдиву боротьбу із сатанинством. Проте однозначно визначати, що якесь суспільство ставиться до природного довкілля лише із пієтетом, а якесь – лише із споживацтвом, неможливо.

Загалом індустріальне суспільство отримало значно жорсткіші та конфліктніші стосунки, а тому досить відмінні від взірців попередніх суспільств у своєму співіснуванні із Природою, через те вбачати трагізм в існуванні «індустріальної» людини і перейматися її самотністю та відчуженістю є цілком надуманою і традиційною західноєвропейською «жахалкою». Проте це цілком природний еволюційний процес відбору більш досконалого. Далєбі саме оця природна невідповідність природного відбору через постійність еволюційного поступу загальної генези людства, а із нею і довкілля, на якій наголошують осмислювачі, і лякає західноєвропейське суспільство, яке в технічному прогресі вбачає причину критичного зменшення (вимирання) аборигенного європеїдного населення. Ілюзія, що це змінить Природа (Ж. Ж. Руссо) або результат божественних перетворень (різні релігійні світобачення, як приміром, християнство), а наразі ще й сектантство, є хиткою.

Хоча науковці і прагнуть різнобічно осмислювати стан взаємостосунків «Наука – Природа», проте протистояння «комфортність людини і природне довкілля» було не вирішуваним. Бо звичайнісіньке людське споживацтво розвинулося як ставлення до Природи взагалі у цивілізованій людини через безмежне прагнення комфортності свого існування,

не вважаючи за потрібне мати партнерські стосунки із самою основою живого – Природою. Усе це породило комплекс проблем, які почала гуртувати філософія Природи: прагнення мислителів проаналізувати існуючу світоглядну ситуацію і визначити діагноз, щоби скоріше і ефективніше здійснити виправлення або й відновлення позитивного стану природного довкілля та взаємного порозуміння «людство – Природа». «Вирішенням проблеми не може бути заміна одного централізму іншим, подолання антропоцентризму біоцентризмом, розчиненням людини в природі. У збереженні життя на Землі зацікавлена, передусім, людина, і тільки вона здатна щось зробити для запобігання глобальній катастрофі. Якщо повага до життя в цілому, у будь-якій формі його прояву, не співвідноситься із справжніми, а не короточасними, інтересами людини, то результати навряд чи будуть задовільними. Тому визначальна роль людини обов'язково зберігається, і якраз завдяки людині, як суб'єкту філософського осмислення, може затвердитися і затверджується вже цінність природи як такої» [12, с. 4]. Наша ж спрямованість не вступає в заперечення висловленого, лише конкретизує своє дослідження українознавчою проблематикою: українська людина конкретного українського *терену* як суб'єкт філософсько-природничого осмислення в науковому українознавстві. На погляд різних фахівців, специфічність кожного етносу – результат регіонального суб'єктивізму в стосунках різних етносів із своїм природним довкіллям. В своїй роботі ми конкретизуємо ці стосунки: український регіональний психосуб'єктивізм, основа якого – *український Терен*.

Безпосередня взаємодія рельєфу через поєднання лісу і степу, або наявність унікальних чорноземних ґрунтів тощо обумовили формування своєрідної *теренової* геопсиходії мислення, найвиразнішим виявом якої є культура, як форма поєднання у системній цілісності мистецтва, господарських традицій і явищ природного права. Екологічна ж культура, зокрема, є цілеспрямованою уявною і практичною діяльністю людини, включаючи і наслідки такої діяльності, спрямованої на організацію й трансформацію постійно еволюціонуючого (самовдосконалюваного, також і за безпосередньої участі людини) природного довкілля у відповідності із власними потребами та уявленнями. Філософське осмислення як ґрунтовний і всебічний аналітичний процес включає в себе і досконале порівняльне вивчення гуманітарного образу певної території. Основою нашого дослідження є *Терен*. Кожна особистість має розвинену самосвідомість, яка дозволяє протягом життя витворити систему уявлень про себе, яка визначає себе в певних самооцінках та обов'язковому відчутті самоповаги, а також інших самовизначеннях.

При цьому слід зауважити, що особистість не є винятковим продуктом біохімічного розвитку, що постійно удосконалюється або ж відстороненою матрицею якихось особливих умов довкілля, бо суб'єкт є одиницею активної *взаємодії* із середовищем (суспільством) і довкіллям (природне, природно-урбаністичне), і в процесі цієї взаємодії людська істота поступово, проте обов'язково, набуває особистісних ознак індивідуума. Розвинена чи недорозвинена інтелектуально особистість, хоча й наділена розвиненою (вищих, нижчих, середніх ступенів) *самосвідомістю*, проте людина – істота суспільна, а через те їй притаманне обов'язкове групове або колективне мислення. Колективне мислення завжди прагне досягнення порозуміння поміж членами колективу, тобто суспільної психоадаптації до сучасності – з одного боку, а з іншого – і колективне мислення є залежним від природної

регіональної підсвідомої модифікації поглядів. Важливою формуючою обставиною в усіх процесах життєзабезпечення завжди була і буде адаптація. Регіональна позасвідомо модифікація поглядів є залежною від архетипів або першообразів, які їй сприяють співвіднесенню свого особистого образу із спільним колективним образом. Колективний образ в нашому випадку – це Україна, а щоби його предметити, потрібне географічне дослідження, і тому в нашому філософсько-природничому підході науково-аналітичних українознавчих розвідок одне з провідних місць займає розуміння географічної визначеності України.

Разом із тим, треба добре усвідомлювати, що *адаптація* в осмисленні живого є найважливішою «теоремою», що потребує свого розв'язання для об'єктивного осмислення сучасності як еволюційного процесу, котрий веде свою тяглість із дуже далекого минулого. Розв'язавши цю, можливо й гіпотетичну, теорему на новому інтелектуально-технологічному, значно досконалішому, рівні, можливим стане розуміння поступу унікальної земної системи самого процесу Життя. Бо саме із *приспосовуванням* безпосередньо пов'язано усе, що відбувається на Планеті. І це не лише пристосування живого організму до навколишнього довкілля, в якому рослинний чи тваринний організм перебуває. Успішність пристосування до цього середовища сприяє йому в особистому виживанні та, разом з тим, у включенні в певну систему. Таку комплексну систему ми визначасмо – *Терен*.

Те, що для українознавчого етноісторичного дослідницького процесу не збереглися ґрунтовні писані джерела, для осмислювачів-аналітиків не так і важливо, бо існує *пам'ять*, передана оповідями із прив'язкою до конкретного терену. Задокументовану пам'ять знищували насильницьки, ламаючи традицію, яка є осмисленим минулим, механізмом майбутнього з основою минулого, саме тому і є дуже розвиненою слов'яно-українська система під назвою усна народна творчість та народне побутове мистецтво, зокрема, завдяки якій в уяві українського народу й існує Терен. Відповідно існує осмислення Терену, мудрість Терену, ідея Терену: багато й багато в роз'єднаності, під «праскою» чужинці – «ще не вмерла Україна!»

Українськість складається із віковичної своєї природної єдності із природним *тереновим* довкіллям. Українство зберегло оцю природну єдність із Природою та своїм національним довкіллям щонайповніше та щонайдовше серед європейських народів. Природна стійкість якогось біоценозу безпосередньо залежить від комплексної здатності його компонентів накопичувати і зберігати значну кількість енергії. Тому такі повноцінні природні геопсихічні комплекси завдяки своїй внутрішній природно-функціональній вібрації утворюють енергію гармонії – регіональний геопсихічний резонанс. Найвиразніше він виявляється через музику, пісню, поетичне слово. Тому Україна здавна відома як музично-поетично-співочий народ, який проживає на чарівно-мелодійному природному *Терені*.

Нинішні екологічна і гуманітарна кризи є взаємозалежними. Проте слід вважати найтрагічнішою гуманітарну, бо інтелектуально збагачене стійкою гуманістичною свідомістю людство здатне протистояти природному катаклізму й подолати техногенний, людство ж із ущербним інтелектом та знахабнілою свідомістю є хворим суспільним організмом. Останнє століття відзначилося «найкраще»: цивілізованими суспільствами віднайдені різноманітні форми суспільного домінування певних груп людей, а задля їхнього утвердження – масові засоби знищення. Проте і гуманістичність

себе виявила щонайбільше в минулому столітті, та й виникла вона через прогрес – прогрес творчого мислення, який розвинув цікавість у мистецтво, а воно, своєю чергою, через Красу, обов'язково разом із Добротою (добророзумністю, добродією, милосердям, щирістю) витворюють у людей Землі гуманістичність світобачення. Зауважимо, що першопочатково *культура* у латинян визначала здатність впорядковувати довкілля; в залежності від способу мислення існують регіональні, проте вже виявляють себе й мультикультурні особливості співіснування людності із довкіллям. Загалом культура є діяльним виявленням психоідеї, спрямованої на перетворення людського існування у відповідності до виявлення від першообразів у давньої людини до активного творчого мислення сучасної людини. Тому приєднуємось до існуючого розуміння [2] екологічної культури як такого творчого мислення, яке спрямоване на створення бажаного устрою чи ладу в природному довкіллі і на виховання високих гуманістичних смисложиттєвих цінностей та орієнтирів у людському житті. Таким чином, екологічна культура становить безпосередню функціональну основу, уможлиблюючи доцільне й ефективне природокористування гуманістичного людства [13], і тим самим підживлює філософію Природи.

Стереотип способу групового мислення щільно єднає етнос, бо своєю основою має індивідуальну, розвинену в процесі еволюційного поступу в природних умовах конкретного середовища, інтелектуальну діяльність, об'єднує певну кількість індивідів у людську спільноту (клан, плем'я, етнос) не механічно, а тривалим шляхом природного відбору, де об'єднаним стрижнем виступає пам'ять (свідомість), а щонайбільше – підсвідомість), яка матеріально виявляє себе в харчуванні, символах, одязі, мові. Тож мистецтво, особливо образотворче, акумулює це і виявляє назовні у візуалізованому вигляді. Ті ж, кому припадають до смаку певні дії, стосунки й увесь світоглядний комплекс, прагнуть долучитися до того суспільства. Тож і сучасний склад новітньої структури «нації» прагне самовиявлення в різних напрямках життя. Разом з тим, неодмінно слід усвідомити, що найґрунтовнішим психообразом, провідною ідеєю стереотипу групового мислення є міф, вважаємо, що без нього аж ніяк не можна. Не обійтись без нього й Україні. Нині Україна потребує свого справжнього Українського Міфу.

Кожен народ (етнос), і український зокрема, маючи таке прагнення за національною ідеєю, здійснює її у відповідності із регіональним колективним психічним суб'єктивізмом, який і називається попервах суспільним патріотизмом, а за подальшої культурної ґенези суспільства – націоналізмом. Бо пріоритетною вбачає націю, проте не абияку, а саме свою націю, яка складається із різноманітних суб'єктів природних, геопсихічних та геополітичних структур. Тож привчити самих себе не лякатися того, що українська нація є домінантною нацією в своїй країні із домінантними українською мовою, українською культурою та українським світоглядом і способом життя, має наукове українознавство.

1. Екологічне виховання, народне оздоровлення, традиційне харчування в українській концепції національного здоров'я / [Сніжко В. В., Кононенко М. П., Присяжна Т. М., Кухарчук С. В., Снежко Е. В., Лавренчук І. І., Отрошко Л. Г., Новосад С. О., Чешков О. А., Воронова Г. І.]. – К.: НДІУ, 2007. – 438 с. 2. *Крисаченко В. С.* Екологічна культура: теорія і практика: [навч. посібн.] / Крисаченко В. С. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с. 3. *Сніжко В.* До постановки питання «Проблеми Природи в системі українознавства» / Валерій Сніжко, Євгенія Снежко // Українознавство. – 2003. – № 1. – С. 97–102. 4. *Сніжко В. В.* Нариси з психоетнічної екології України / Сніжко В. В. – К.: Веселка, 2001. – 334 с. 5. *Сніжко В.* Природно-просторові вектори української геополітики /

Валерій Сніжко, Олександр Федоренко // Українознавство. – 2004. – № 1–2. – С. 185–193. 6. Сніжко В. Проблеми єдності етногенезу та розвитку природи в Україні / В. В. Сніжко // Українознавство. – 2002. – № 1–2. – С. 46–53. 7. Сніжко В. В. Творчість через Символ / В. Сніжко, Л. Отрошко. – Сімферополь: Таврія, 2010. – 236 с., іл., вкл. 8 с. 8. Сніжко В. В. Україна: природа та психологія етносу [науково-методична розробка на допомогу лектору-викладачу народного університету українознавства] / В. В. Сніжко, М. П. Кононенко. – К.: Знання, 2006. – 112 с. 9. Українознавство: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / ред. М. І. Обушний]. – К.: Київський університет, 2008. – 672 с.

10. Українознавство XXI ст.: виміри розвитку / [гол. ред. П. П. Кононенко, ред. Т. П. Кононенко, Н. М. Істоміна, ред.-упор. Т. Л. Ренке]. – К., ННДІУ, 2009. – 432 с. 11. Українці у світовій цивілізації і культурі: [колективна українознавча монографія / кер. проекту П. П. Кононенко, В. Д. Баран, В. К. Борисенко та ін.]. – К.: НДІУ, 2008. – 400 с. 12. Філософія природи / [Толстоухов А. В., Мелков Ю. О., Ягодзінський С. М. та ін.]. – К.: ПАРАПАН, 2006. – 208 с. 13. Хилько В. Г. Екологічна культура – новий архетип сприйняття людиною природного середовища / В. Г. Хилько // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2006. – № 58. – С. 1–4.

Юлія Стрелкова

Православ'я в ідейній спадщині слов'янофілів

Статтю присвячено аналізу однієї з проблем, які особливо актуалізуються в період глобалізації – проблеми взаємовідносин між православними церквами в Україні, між церквою і державою. У цьому відношенні певні ідеї слов'янофілів і сьогодні залишаються важливими для православної релігії.

The article is devoted to the analysis of one of the problems, which become especially actual in the time of globalization – to the problem of relations between the different Orthodox churches in Ukraine and between these churches and the state. In this case some ideas of the Slavophiles are still important for the Orthodox religion.

Одним із найважливіших факторів, який суттєво впливає на зміни в сучасному суспільстві України, є глобалізація. Вона просякає різноманітні сфери, і одна з них – релігійна. І хоча православ'я було й залишається однією з головних конфесій, але, тим не менше, в Україні поширюються й інші, традиційні та нетрадиційні, які прагнуть впливати на свідомість наших громадян. Певну роль відіграє і політичний аспект – входження України до Європейської співдружності, співпраця з країнами СНД. Очевидно, що ці та багато інших питань виникають і виникнуть у подальшому розвитку нашої держави. Подібні питання (політичні, економічні, релігійні, соціокультурні) вже виникали в історії філософсько-релігійно-знавчої думки. І, на нашу думку, особливий інтерес викликає ідеяна спадщина представників російської традиції філософування – слов'янофілів. Слов'янофілізм – одна з найзагадковіших течій в історії російської думки. Представники цієї течії – О. Хомяков, І. Кіреєвський, К. Аксаков, С. Аксаков. Ю. Самарін та ін. аналізували головні особливості життя російського суспільства, всі галузі його життєдіяльності.

Саме тому багато дослідників зверталися і звертаються до поглядів слов'янофілів на майбутнє Росії, на її економічний устрій, культуру, політику, мистецтво. Так, в історичній енциклопедії йдеться про те, що слов'янофіли не створили, а усвідомили російську ідеологію, концептуально оформили її [11]. Відомий російський дослідник В. Акулінін у праці «Філософія всеєдності: від В. С. Соловйова до П. А. Флоренського» [1] зазначає, що слов'янофілізмська ідеологія була тим ґрунтом, на якому «виросли» ідеї Вол. Соловйова, К. Леонтьєва, М. Бердяєва та багатьох інших представників російської філософії кінця XIX – початку XX ст.

П. Алексєєв [2], Е. Гайдадим [3], І. Євлампієв [5], В. Зеньковський [6; 7; 8] підкреслюють значення духовної спадщини минулого Росії для представників слов'янофілізму, їхню особливу увагу до проблем православної релігії – до значення віри в житті кожної людини і російської спільноти в цілому, до духовності. Слов'янофіли відіграли, на їхню думку, визначну роль в історії російської духовної культури: вони першими висловили в філософії національну самобутність російської культури, національно-самобутній шлях Росії у всесвітній історії.

Слов'янофілізм – це творчість у російській культурі І. Кіреєвського, О. Хомякова, Ю. Самаріна та багатьох інших. Основою вчень слов'янофілів були православна релігія, романтизм, німецька класична філософія. Але, якщо

німецька класична філософія вважала своїми пріоритетами логіку, чисту раціональність, то «православно-російська», на думку слов'янофілів, засвоювала життя не тільки завдяки розуму, але й усією сутністю людини. Людина – цілісна істота, вона має не тільки власні потреби, але й власну віру, фантазії, емоції, уяву.

І. Кіреєвський у статті «Дев'ятнадцяте століття» наголошував на відмінностях між європейською і російською культурою. Російський мислитель зазначає, що європейська культура виникла на основі взаємодії трьох головних складових: класичного світу Античності, германсько-варварського начала і християнства. Щодо Росії, то в її культурі немає першої з цих складових. У результаті «ненаявності класичного світу була причиною того, що вплив нашої церкви у неосвічених часи був не таким рішучим, не таким всемогутнім, як вплив церкви римської» [10, с. 93]. Але проходить сім років, й Іван Кіреєвський у «Відповіді О. С. Хомякову» зазначає: «Три елементи стали основою європейської освіченості: римське християнство, світ неосвічених варварів, який знищив Римську імперію і класичний світ стародавнього язичництва. Цей класичний світ стародавнього язичництва, який став спадщиною для Росії, по суті, являє собою перемогу формального розуму людини над усім, що є всередині й ззовні...» [10, с. 115].

Безперечно, російський мислитель звертається до традицій романтичної думки, яка оформилася задовго до 30-х рр. XIX ст., зокрема, до романтичного осмислення історії. Перш за все, для ідей І. Кіреєвського вже існував ланцюг бінарних опозицій, одна з яких характеризувала світоглядний позитив романтиків, а друга – те, від чого відштовхувалися романтики як від дійсності, яка для них виступала відчуженою. Найбільш значущою була визнана опозиція організму й механізму на рівні онтології, а також розуму, інтуїтивно-цілісного осягнення дійсності й глузду – на гносеологічному рівні. Низка інших опозицій: поезії й прози; прагнення до істини, добра та справедливості й утилітаризму; замріяності й тверезого розрахунку і т. п. – були похідними від перших двох.

Романтики використовували свої протиставлення різнобічно. Наприклад, органічність, розум і поетичність вони приписували собі, тобто романтизму як напряму в історії європейської філософської думки, на протигагу механіцизму, розсудливості та прозаїці доби Просвітництва. Але, яке минуле обирав романтизм, залежало від індивідуального вибору того чи іншого автора. Тому для Гельдерліна органічність, розум